

TEMOGO YA BONG BJA BABASO KA THEKIŠO YA MATLOTLO, DIDIRIŠWA TŠA SETSEKAKGWEBONG, LE DIKGWEBO TŠE DINGWE

1. Re bomang?

1.1 Khomišene ya Matlafatšoeconoming ya Babaso (“Khomišene ya B-BBEE”) e hlomilwe bjalo ka setheo ka gare ga taolo ya Kgoro ya Kgwebišano, Intasteri le Phadišano (“**the dtic**”) go ya ka karolo ya 13B ya Molao wa Matlafatšoeconoming ya Babaso wa 53 wa 2013 bjalo ka ge o fetšwe ke Molao wa Matlafatšoeconoming ya Babaso wa 46 wa 2003 (“Molao wa B-BBEE ”). Karolo ya yona e akaretša go hlokomela phethagatšo ya Molao wa B-BBEE le go ba kgahlanong le ditirišo tša ngwadišokgwebo ka yo mongwe.

2. Setatamente sa 102 e akaretša eng?

2.1 Setatamente sa 102 sa Molokoloko wa Khoutu wa 100, e fa tsela ye nngwe ya gore bathobaso ba hwetše beng le taolo ya dikgwebo le methopo ya ekonomi. Setatamente se se hlaloša dinyakwa tše itšego tša temogo ya bong yeo e feleletšago ka go lahlwa ga dithoto, sedirišwa sa tekatekano goba dikgwebo tše dingwe go bathobaso.

2.2 Setheo seo se lekantšwego (Morekiši) se kgona go lemoga beng ba bathobaso ka go rekišetša bathobaso kgwebo yeo e hlaolwago ka thoko (Moreki). Kgwebo ye e amanago yeo e hlaolwago ka thoko e swanetše go bopa karolo ya tshepedišo ye e swanago ya beng gomme e be ya morekiši, gomme ka mabaka a Setatamente sa 102, ke kgwebo yeo e amanago le morekiši ka lebaka la go ba khamphani ya ka fasana, kgwebo ya mohlakanelwa, modirišani, karoganyo ya kgwebo, lekala la kgwebo, goba dipeakanyo dife goba dife tše dingwe tše di swanago tše di amanago ka gare ga sebopego sa beng sa morekiši.

2.3 Le ge go le bjalo, moo morekiši a kgopetšego dikholego go ya ka Setatamente sa 102 ka fase ga lenanentlha la beng a ka no se kgopele dikholego ka fase ga ntlha ya tlabollo ya kgwebo le ya moabi.

3. Ke ditirišano dife tšeo di swanelegago ka fase ga setatamente se?

3.1 Kgwebišano ye e swanelegago go ya ka Setatamente se e ka akaretša thekišo ya:

- (a) Thoto: Se se amana le mothopo wo o mong e lego morekiši gomme o na le boleng bja ekonomi, go fa mohlala thoto, metšhene goba didirišwa, polante ya tšweletšo bj.bj.
- (b) Kgwebo: Se se ra gore morekiši o swanetše go rekiša kgwebo yeo e hlaolwago ka thoko yeo e bopago karolo ya ketane ye e swanago ya beng gomme e be ya morekiši, go swana le setheo sa ka fasana goba karoganyo. Le ge go le bjalo, seo ga se bolele gore morekiši o sa swanetše go ba le seabe go beng bja thoto yeo e rekišitšwego ka morago ga thekišo.
- (c) Didirišwa tša tekatekano: Se se šupa sedirišwa seo ka sona motšwasehlabelo a swerego ditokelo tša beng ka setheong, go fa mohlala dišere tša setoko go swana le tšeo di gwebišwago ka Johannesburg Securities Exchange, dikoloto tše di fetošwago bj.bj.

3.2 Ka mantšu a bonolo, thekišo ya letlotlo, kgwebo goba sedirišwa sa tekatekano e šupa kgwebišano yeo e akaretšago thekišo ya setheo sa molao seo se arogilego seo se tšewago e le kgwebo yeo e hlaolwago ka thoko yeo go yona dithoto tša go swana le didirišwa goba motšhene goba polante goba didirišwa tša setsekagwebong ka khamphaning ya ka fasana di lego e fetišeditšwe go bathobaso.

4. Ke ditekanyetšo dife tša maswanedi tšeo di šomišwago ka fase ga setatamente se?

4.1 Setheo seo se lekantšwego, seo se nyakago go holega go tšwa go Setatamente sa 102, se swanetše go laetša gore kgwebišano yeo e akaretšago thekišo ya letlotlo, sedirišwa sa tekatekano goba kgwebo e tla feletša ka ye nngwe ya dipoelo tše di latelago:

- (a) Go hlolwa ga dikgwebo tša go ya go ile goba dibaka tša kgwebo ka diatleng tša bathobaso le phetišetšo ya mabokgoni a bohlokwa le a go ikgetha, mabokgoni a taolo le bokgoni bja tšweletšo go bathobaso. Ka gona, bathobaso ba swanetše go ba beng le go laola ka go ikema thoto, kgwebo goba sedirišwa sa tekatekano seo se hweditšwego, go se na khuetšo efe goba efe go ya ka ditshepedišo tša go tšea diphetho go tšwa go morekiši.
- (b) Thekišo ya thoto, sedirišwa sa setsekagwebong le kgwebo e swanetše go akaretša kgwebo ye e amanago yeo e hlaolwago ka thoko yeo e se nago mellwane goba maemo ao a sa kwagalego mabapi le bareki ba yona goba bareki, gomme e laetše gore e na le bareki ba yona, bareki goba baabi ntle le morekiši. Se se ra gape gore morekiši a ka se laele moreki gore ke bareki bafe bao moreki a ka dirago kgwebo le bona ka morago ga phetišetšo.
- (c) Thulaganyo efe goba efe ya go šomiša bašomi ba ka ntle ya tshepedišo magareng ga morekiši le kgwebo ya modirišani e swanetše go rerišana ka tumelelano ntle le kamano ka motheo wo o lokilego le wo o kwagalago. Ka gona, moo moreki a kgethago go šomiša methopo ya morekiši ka mabaka a šomago, peakanyo e swanetše go

rieršana ka go ikemela le ka go lekana, go se na kgatelelo ye e sa swanelago yeo e dirwago go moreki, gomme morekiši ga se a swanela go šitišana le tshepedišo goba taolo ya moreki ka morago ga phetišetšo ya thoto, kgwebo goba sedirišwa sa setsekakgwebong.

- (d) Kgwebišano e swanetše go ba ka fase ga boleng bja netefatšo ye e ikemetšego ke setsebi se se ikemetšego. Ye ke tshepedišo yeo e akaretšago mokgwa wa tekolo ya boleng bja maemo a sedirišwa sa thoto, kgwebo goba sa setsekakgwebong ka go šomiša mekgwa ya tekolo ya boleng ya maemo ye e tlwaelegilego yeo e emelago mokgwa wa maemo a mmaraka.

5. Bong bo balwa bjang ka morago ga kgwebišano?

5.1 Morekiši yo a nyakago temogo ya kgwebišano ye e swanelegago ka fase ga Setatamente sa 102 ka gare ga lenanentlha la bong, o swanetše go bona gore melawana ya temogo yeo e boletšwego go temana ya 4 e gona ka letšatšikgwedi la go ela. Setatamenete sa 102 se nyaka gape gore go balwa ga dintlha tša phethagatšo ya bong (goba boleng bjo bo šetšego) go swanetše go thewa godimo ga:

- (a) Bolengmoka bja kgwebišano;
- (b) Boleng bja didirišwa tša setsekakgwebong tšeo di swerwego ke bathobaso kgwebong ye e amanago yeo e hlaolwago ka thoko;
- (c) Boleng bja thoto bja sekoloto thoto sa bathobaso ka kgwebong ye e amanago yeo e ka hlaolwago ka thoko; le
- (d) Dipalo ka moka go ya ka ditemana ya (a) go fihla go (c) ka godimo di swanetše go šomiša mokgwa wa tekolo wa boleng.

6. Kobamelo ya dintlha tše di tlogo pele ka fase ga Setatamente sa 000

6.1 Morekiši yo a dirišago Setatamente sa 102 bakeng sa kobamelo ya gagwe ya beng ka botlalo goba karolo, o tla swanelwa ke go obamela molaotheo wa bonnyane bja ka fasana bja 40% bja beng le phokoletšo go fihla bokgoleng bja kgwebišano yeo e akaretšago kgwebo ye e amanago yeo e hlaolwago ka thoko.

6.2 Morekiši o tla swanelwa ke go obamela dikarolo tše dingwe ka moka tše di beilwego pele (tlhabollo ya mabokgoni le tlhabollo ya dikgwebo le baabi) bjalo ka ge go nyakega ke temana ya 3.3 ya Setatamente sa 000.

7. Temogo ya Morekiši

- 7.1 Fomula ye e lego ka mo tlase bjalo ka ge e hlalošitšwe go Koketšo ya 102 (A) e šoma go laetša phesente ya go lekana ya ditokelo tša go bouta tše di šomišwago le kgahlego ya ekonomi go sa šetšwe maemo a go ba le dišere tša bathobaso tša setheo seo se hwetšago thoto:

$$A = \frac{B}{C} \times D$$

Kae

A ke phesente ya go lekana ya ditokelo tša go bouta tše di šomišwago le kgahlego ya ekonomi ya lenanentlha la bong.

B ke boleng bja kgwebišano ye e swanelegago go kgwebo ye e amanago yeo e hlaolwago ka thoko yeo e beilwego ka go šomiša mokgwa wa tekolo wa boleng wa maemo

C ke boleng bja morekiši bjo bo beilwego ka go šomiša mokgwa wa tekolo ya boleng bja maemo

D ke diphesente tša sešupo sa kgwebo ye e amanago yeo e hlaolwago ka thoko

- 7.2 Mengwageng ye meraro ya mathomo ka morago ga kgwebišano, morekiši o tla lemoga dintlha tša beng ka letšatšikgwedi la go ela go ya ka boleng bja morekiši le boleng bja kgwebo yeo ye e amanago yeo e hlaolwago ka thoko.
- 7.3 Eupša, bakeng sa ngwaga o mongwe le o mongwe ka morago ga ngwaga wa boraro, morekiši o tla lemoga dintlha tša beng ka letšatšikgwedi la go ela go ya ka phesente ya sešupo sa beng yeo e fihleletšwego ka letšatšikgwedi la go ela ngwageng wa boraro ka morago ga kgwebišano.
- 7.4 Go feta fao, morekiši yo a nyakago temogo ya kgwebišano ye e swanelegago ya ditokelo tša go bouta tše di šomišwago le kgahlego ya ekonomi a ka karata ya dintlha ya beng, o swanetše go hwetša tshekatsheko ya boleng bja kgwebišano ke setsebi se se ikemetšego, seo se swanetšego go fa maikutlo ka ga go loka ga boleng bja kgwebišano. Temogo ye e tšwelago pele gape e laolwa ke kgopolo ya setsebi se se ikemetšego seo se thekgago boleng bja kgwebišano.
- 7.5 Temogo ya dintlha tša boleng bjo bo šetšego go morekiši e tla thewa godimo ga dintlha tše di fihleletšwego ka go šomiša motheo bjalo ka ge o hlalošitšwe go temana ya 5 ka godimo ngwageng wa boraro wa kgwebišano, go šomišwa lebaka la go aloga ga nako bjalo ka ge le hlalošitšwe go Setatamente sa 100, go ya ka kgopolo ya setsebi ye e ikemetšego ya gore go balwa ga boleng bjo bo šetšego go lokile gomme go dirišitšwe ka nepagalo bakeng sa ngwaga o mongwe le o mongwe ka morago ga ngwaga wa boraro.

8. Ke eng seo e sego thekišo ya thoto/sedirišwa sa kgwebo goba setsekakgwebong?

8.1 Dikgwebišano tše di latelago ga di bope kgwebišano ye e swanelegago ya thekišo ya thoto, kgwebo goba sedirišwa sa setsekakgwebong:

- (a) Diphetišetšo tša ditokelo tša kgwebo ka tsela ya laesense, khiri goba dipeakanyo tše dingwe tša molao tše di swanago tše di sa neelego ka bong bjoo bo sa thibelwego. Se se ra gore go fa mohlala, le ge khiri ya thoto e le ya nako ye telele go swana le mengwaga ye 30, seo se ka se lekane le phetišetšo ya bong. Mohlala wa phetišetšo ya tokelo ke moo morekiši a fago moreki tokelo ya go šomiša thoto ya tšweletšo ya motho ka boyena ya morekiši go dira kgwebo ya gagwe ka nako ye e lekanyeditšwego ka ditshenyagalelo.
- (b) Dithekišo tša diforentšhaese ka baabi ba diforentšhaese go beng ba diforentšhaese (moo yo mongwe a lefago yo mongwe bakeng sa tokelo ya go šomiša leswao la kgwebo), eupša e akaretša thekišo ya diforentšhaese go tšwa go baabi ba diforentšhaese go ya go beng ba diforentšhaese ba bangwe goba go beng ba diforentšhaese ba bafsa. Go fa mohlala, moo mong wa forentšhaese yo a šetšego a na le forentšhaese go tšwa go moabi wa frorentšhaese, a ikemišeditšego go hwetša forentšhaese ye nngwe goba a rekišetša mong wa forentšhaese ye e lego gona go mong yo mongwe wa forentšhaese. Direstorante tša dijo tša ka pela ke mehlala e mebotse ya mohuta wo wa mohlala wa kgwebo.
- (c) Kgwebišano ya go ba le maswanedi yeo e nago le temana ya thekoleswa, yeo ka yona morekiši a fiwago tokelo ya go reka letlotlo, kgwebo goba sedirišwa sa setsekakgwebong mo lebakeng la mengwaga ye meraro ka morago ga phethagatšo ya kgwebišano, le ge e le gore phethagatšo ya kgwebišano e diegišitšwe morago ga ngwaga wa boraro. Morekiši a ka se be le tokelo efe goba efe ya go gapeletša go reka gape mo go bjalo.
- (d) Peakanyoleswa yeo e sa dumelelago morekiši go ba mong le go laola ditiro tša letlotlo leo go thwego le rekišeditšwe bathobaso. Se se amana le tshepedišo ya peakanyoleswa, yeo ka yona morekiši ka moreki a sa thabelago kholego go tšwa go thoto goba kgwebo ka go ba le dišere goba a filwe bokgoni bja go dumelela sephetho se se itšego seo moreki a swanetšego go se tšea mabapi le thoto goba kgwebo yeo a e hweditšego.

O ka ikgokaganye le rena bjang:

Khomišene ya B-BBEE

Block E, 2nd Floor

the dtic Cmapus

77 Meintjies Street

Sunnyside

0002

Aterese ya Poso ya the dtic

Private Bag X84

Pretoria

0001

Mogala: (+27) 12 394 1535 / (+27) 82 903 6398

Imeile: MRamare@beecommission.gov.za

Senthara ya tshedimošo ya badiriši ya the dtic: 0861 843 384

Wepsaete: www.bbbeecommission.co.za